
Regulovaný spotrebiteľ

(Excerpt knihy)

Mary Bennett Peterson

Mary Bennet Peterson vo svojej knihe Regulovaný spotrebiteľ analyzuje mnohé myšlienky, ktoré dnes ľudia považujú za samozrejmé. Napriek tomu, že ľudia veria tomu, že „prospotrebiteľské“ regulácie skutočne pomáhajú spotrebiteľom, ako ukazuje Mary Bennet Peterson, pravdou je presný opak. Práve tento regulovaný spotrebiteľ je totiž zvyčajne „Zabudnutým človekom,“ ktorého skutočné záujmy nie sú a z princípu ani nemôžu byť brané do úvahy. Náklady na spomínané regulácie však musí znášať on sám.

Kniha Regulovaný spotrebiteľ sa zaoberá aj schizofréniou protimonopolných politík na „posilnenie konkurencie.“ Namiesto skutočne slobodnej konkurencie totiž tieto politiky vedú len k presadzovaniu pomýlených predstáv vládných úradníkov o tom, ako by konkurencia mala vyzeráť podľa nich. Knihu Regulovaný spotrebiteľ od Mary Bennet Peterson by si tak mal prečítať každý, kto si myslí, že vláda dokáže prijímaním regulácií zlepšiť fungovanie trhu a pomôcť spotrebiteľom.

Regulovaný spotrebiteľ - Predslov

Táto kniha skúma to, aké majú regulačné agentúry dopad na „zabudnutého človeka,“ ktorým je ironicky samotný americký spotrebiteľ. S termínom „zabudnutý človek“ prišiel ešte v roku 1883 William Graham Sumner. Ten ho popísal takto: „Práve Zabudnutý človek je ohrozený každým rozšírením paternalistickej teórie vlády. Je to on, kto musí pracovať a platiť. A tak, keď si štátnici a sociálni filozofi sadnú a

rozmýšľajú nad tým, čo by štát mohol alebo mal spraviť, v skutočnosti tým majú na mysli rozhodovanie o tom, čo má spraviť tento Zabudnutý človek.“

Táto kniha sa teda v skratke venuje tomu, ako ľudia s dobrými úmyslami podporujúci regulácie príliš často dosiahnu presný opak toho, čo

zamýšľajú. Spotrebiteľ, ktorý má byť objektom ochrany regulácií a protimonopolných zákonov, je tak tým, kto často v konečnom dôsledku prehráva.

Úvod napísaný Miltonom Friedmanom

Vnímanie skutočného alebo zdanlivého zla vedie k požiadavke, aby „sa s tým niečo robilo.“ A tak sa vytvorí politická koalícia zostavená z reformátorov s dobrými úmyslami a rovnako úprimne zainteresovanými stranami. Nekompatibilné ciele členov koalície (napríklad nízke ceny pre zákazníkov a zároveň vysoké ceny pre spotrebiteľov) sú pozlátené rétorikou o „verejnom záujme“, „férovej konkurencii“ a podobne. Koalíciou sa následne podarí presadiť vytvorenie novej legislatívy, ktorá vládnym úradníkom dá moc, aby „s tým niečo robili.“ Reformátori s dobrými úmyslami si pripíšu úspech a svoju pozornosť upriamia na ďalšie ciele. Zainteresované strany následne pracujú na tom, aby získaná moc skutočne slúžila ich záujmom a vo všeobecnosti sú úspešní. Nové regulácie však vedú k novým problémom, a tak sa moc regulačných orgánov zväčšuje. Nakoniec tieto regulačné orgány vedú k presne opačným výsledkom, ako bolo zamýšľané. Keďže sú však tieto regulačné orgány tak pevne zakorenené, aj v dôsledku toho, že je na ich rozhodnutiach závislých priveľa ľudí, je zrušenie pôvodnej legislatívy takmer nepredstaviteľné. A tak namiesto toho vláda prijme ďalšiu novú legislatívu a celý cyklus sa opakuje.

Dôvodom je, že zatiaľ čo škody, ktoré by spôsobila deregulácia, sú okamžité a jasne viditeľné, prínosy, aj keď ďaleko väčšie, sú často neviditeľné a dlhodobé. Druhým dôvodom je tzv. tyrania statusu quo. Keď už tieto zákony existujú, ľudia len veľmi neochotne prijímajú nové zmeny. Tu je však vidieť významný rozdiel medzi trhom a vládou. Na trhu stačí jediný človek, ktorý vidí, ako môže získať na zmene statusu quo a môže

začať na tejto zmene pracovať. Na trhu si nemusí žiadať povolenie nikoho, môže jednoducho využiť svoje schopnosti, aby túto zmenu uskutočnil. Môže začať v malom a v prípade úspechu ďalej rásť. Jeho úspech alebo zlyhanie tak závisia len na ňom. Naopak pri vládnych politikách je potrebné najskôr presvedčiť väčšinu predtým, ako sú navrhované opatrenia vôbec vyskúšané. Je ťažké začať v malom a po začiatku je takmer nemožné zlyhať. Preto sú vládne zásahy také rigidné a nestabilné.

Regulácie - Požehanie alebo kliatba spotrebiteľa?

Intervencionistické regulácie sú v podstate náhradou za slobodnú konkurenciu - slobodu nakupovať a slobodu predávať - a ako také škodia efektívnemu alokovaniu zdrojov, a tak aj ľudskému blahobytu. Je to preto, lebo regulácie zvyknú narúšať konštruktívne konkurenčné sily trhu tým, že narúšajú normálne dopytové a ponukové

reakcie na cenové a ziskové signály, na neustály technologický pokrok, ako aj na neustále meniace sa preferencie spotrebiteľov.

Spotrebiteľ, ktorý je často zabudnutý alebo stratený v labyrinte regulácií, na trhu zabudnutý nie je. On je totiž držiteľom svojej peňaženky, ktorou môže vykonať rozsudok života alebo smrti a je tak šéfom obchodov, aerolinií, železníc, fariem, skladov, tovární, profesií a všetkých iných druhov ekonomických aktivít v krajine. Ekonomovia Ludwig von Mises a W. H. Hutt tento stav popisujú ako „nadvládu spotrebiteľa.“ A tak výrobcovia, hladní po prostriedkoch spotrebiteľov a ktorých prežitie je absolútne závislé na týchto prostriedkoch, nemajú inú možnosť len uspokojovať spotrebiteľove prania a rozkazy.

Jedným z najlepších príkladov, aké katastrofické dôsledky môže mať

„usilovanie sa o dobro spotrebiteľa“ zo strany vlády je prohibícia alkoholu v USA. Cieľom prohibície bolo zastaviť predaj alkoholu. Ako sa však ukázalo, vládne snahy o zastavenie ponuky a dopytu boli márne a v konečnom dôsledku na to najviac doplatil práve „ochraňovaný“ spotrebiteľ. Samozrejme, ako vždy, aj táto vládna regulácia mala priniesť priam raj na Zemi. Ako vyhlásil Billy Sunday:

„Slumy budú čoskoro už len spomienkou. Zmeníme naše väznice na továrne, sklady a kukuričné sýpky. Muži budú kráčať vzpriamene, ženy sa budú usmievať a deti sa budú smiať. Peklo bude naveky odpočívať.“

Samozrejme, bary a nočné kluby nezmizli, len sa presunuli do čiernej ekonomiky. Čas prohibície, namiesto raja na Zemi, bol veľmi chaotickou kapitolou americkej histórie. Nie nadarmo sa čas prohibície nazýva „hýriacimi 20. Rokmi.“ Vďaka prohibícii vznikol obrovský nelegálny priemysel, korupcia a škandály sprevádzali politikov a policajtov a paradoxne milióny tých, ktorí nikdy predtým nepili alkohol, začali piť. Z pitia sa tak stala národná choroba, ktorá bola často pre otravy alkoholom aj smrtiaca. Nepredvídané problémy nasledovali ďalšie nepredvídané problémy a národná prohibícia sa stala národným posadnutím, ktoré dominovalo všetkým ostatným problémom.

Akonáhle však nejaký politik začal vystupovať proti prohibícii, okamžite bol obvinený z tej najhoršej plytkosti. Začalo sa o ňom šepkať, že bol skrytým opilcom, ktorý si len obraňuje svoju pijatiku, prípadne, že presadzoval záujmy firiem, ktoré chcú predávať alkohol. Pravda však bola často opačná a v mnohých prípadoch boli podplatení práve zástancovia prohibície, ako aj sudcovia či právnici. No to nič nemenilo na fakte, že tieto obvinenia splnili svoj účel.

Úrad pre kontrolu potravín a liečiv

Úrad pre kontrolu potravín a liečiv (FDA) bol od začiatku stvorený na pomoc spotrebiteľom. Liečivá mali byť bezpečné a efektívne, kozmetika neškodná a jedlo čisté, bezpečné a úplné. No k čomu v skutočnosti viedli politiky FDA? Od roku 1955 bola FDA predmetom 14 významných kritických štúdií občianskych a vládnych

združení. Podľa Kinslowovej správy bola FDA pri ochrane zákazníkov do veľkej miery neúčinná. Dôvodom má byť nedostatok „legislatívy, pracovných síl a peňazí.“ Tieto výčitky však nie sú prekvapivé - Kinslowova správa bola výsledkom jedného z významných predstaviteľov FDA - Maurice Kinslowa. FDA je tiež často pri vykonávaní svojich rozhodnutí zúfalo pomalá. Ešte v roku 1950 FDA zistila, že umelé sladidlo cyklamát môže viesť k nádorovým ochoreniam. Trvalo až dlhých 19 rokov, kým v roku 1969 FDA vyradila cyklamát zo svojho zoznamu „látok vo všeobecnosti považovaných za bezpečné pre využitie v potravinách.“ Práve dve dekády trvajúci falošný pocit istoty je vďaka zoznamu „bezpečných“ látok jedným z nezamýšľaných dôsledkov FDA.

FDA však nie je vo svojom konaní vždy taká pomalá. V roku 1956 napríklad FDA získala súdny príkaz proti psychoanalytikovi Dr. Wilhelmovi Reichovi, ktorý bol autorom psychiatrického diela Charakterová analýza. FDA kvôli údajnej nevhodnosti Reichových diel tieto diela nielen zakázala, ale tiež ich, ako aj všetky súvisiace dokumenty, nariadila zničiť. Reich však odmietol poslúchnuť súdny príkaz, a tak bol zavretý do federálneho nápravno-výchovného zariadenia, kde po 17 mesiacoch zomrel.

Zvyčajná pomalosť FDA má však svoje náklady. Dlhé schvaľovanie liekov a rozsiahle byrokratické požiadavky vedú k vyšším cenám liekov a k predĺženiu času potrebného na uvedenie liekov na trh. Väčšina firiem vyrábajúcich liečivá však sama vykonáva rozsiahle testovanie liekov dávno predtým, ako majú byť tieto liečivá uvedené na trh. Ak by škodlivé alebo nefunkčné liečivá boli predávané a spôsobili by škody alebo smrť,

vinná firma by mohla byť žalovaná o obrovské odškodné. Riziko drahých súdnych sporov a v neposlednom rade aj poškodenej reputácie je také veľké, že prakticky zabraňuje všetkým okrem tých najnezodpovednejších firiem, aby propagovali škodlivé liečivá.

To, aká intenzita testovania je žiaduca, by mala riešiť analýza nákladov a prínosov. Ak by napríklad mali byť autá bezpečné na 100 %, zrejme by vyzerali ako tanky a domáce spotrebiče by museli mať drahé ochrany, ktoré by odolali akémukoľvek nevhodnému zaobchádzaniu. Požadovaná 100 % účinnosť by tiež viedla k zákazu prakticky všetkých liečiv, keďže len málo (ak vôbec nejaké) liečiv je na 100 % bezpečných pre všetkých ľudí za všetkých okolností.

Konkurencia a protimonopolný úrad

Súčasná protimonopolná legislatíva popiera samú seba. Čoraz viac chráni nie konkurenciu, ale konkurentov a nie spotrebiteľov, ale výrobcov. Protimonopolná legislatíva má navyše dve tváre - raz posilňuje „tvrdú“ a otvorenú konkurenciu a inokedy zase „mäkkú“ a uzavretú konkurenciu, ktorá chráni „slabé“ odvetvia alebo „malé“ podniky. Túto dvojtvárnosť vyjadril takmer jedným dychom aj bývalý predseda Federálnej obchodnej komisie Paul Rand Dixon:

„Ak podnikatelia chcú slobodu a nechcú priame riadenie, musia vstať a byť dobrými občanmi. Musia skončiť s pekelným prispôsobovaním sa a podnikaním jednoduchým spôsobom. Budú sa musieť, môžeme povedať, sami vystaviť drsnosti konkurencie...

Musíme podržať príležitosti pre človeka s nápadom tak, aby aj s malým

kapitálom mohol vstúpiť do podnikania a aby mal férovú šancu, aby vďaka svojej dômyselnosti mohol rásť a sám sa stať veľkým. Toto je veľmi zložité ak veríte tomu, čo sa nazýva „tvrdá“ konkurencia. Konkurencia tohto druhu je vojnou v džungli, kde môže prežiť len veľký človek.“

Ak by však napríklad chcela firma predávať za dumpingové ceny (ceny pod výrobnými nákladmi, ktorými chce vytlačiť svoju konkurenciu, aby neskôr mohla ceny zvýšiť), bariéry na vstup na trh by museli byť absolútne. Ak by neboli absolútne, schopnosť riadiť ponuku by bola neúplná a monopol by tak nemohol existovať. Navyše konkurenti sa môžu dočasne stiahnuť z „cenovej vojny,“ kým sa ceny opäť zvýšia a stabilizujú na ziskovej úrovni. V konečnom dôsledku je tak zrejme jediným víťazom cenových vojen samotný spotrebiteľ.

Ďalším problémom je vládne schvaľovanie alebo zakazovanie zlučovania veľkých podnikov. Vláda je totiž vnímaná ako všemocná a vďaka svojej všemocnosti má dokázať posúdiť lepšie ako trh, aká organizačná štruktúra je napríklad vhodná pri výrobe ocele či v iných odvetviach. To, či je dané zlúčenie podnikov výhodné, by však nemali posudzovať vládni byrokrati, ale samotní spotrebiteľia na trhu svojím rozhodnutím vykonať alebo nevykonať nákup.

Ak však vláda robí sama to, za čo podnikateľov kritizujú protimonopolné úrady, jej snahy sú videné ako chvályhodné. Ako totiž raz vyhlásil ekonóm George P. Schulz, vláda je „najväčším fixátorom cien všetkých čias.“ Od poštových známok, cez minimálne mzdy, cez kvóty vo výrobe potravín, až po maximálne úroky.

Pracujúci človek a Národná rada pre pracovné vzťahy

„Myslela som si, že robíme správnu vec, no určite som nemala v úmysle potopiť loď.“

Štrajkujúce dievča, ktoré zistilo, že nočný klub bude zavretý, keďže nedokázal uspokojiť požiadavky odborového zväzu a zároveň splatiť dlhy svojim veriteľom.

Zvyšovanie reálnych miezd a pracovných príležitostí vychádza najmä zo zvýšenej produktivity zamestnancov, kapitálových investícií do výrobných nástrojov, od podnikateľov, ktorí hľadajú spôsob, ako naplniť požiadavky zákazníkov za ceny, aké sú ochotní zaplatiť a z celého procesu známeho ako trhovú ekonomiku.

Keď sa však vláda snažila zlepšiť pracovné vzťahy, do legislatívy tiež uviedla ustanovenie o tom, že „práca človeka nie je tovarom alebo komoditou obchodu.“ Toto vyhlásenie však úplne ignoruje teóriu dopytu a ponuky, ako aj pozorovateľné dáta - ako napríklad to, že mzda neurochirurga je vyššia ako práca človeka, ktorý kope

kanály. Už pred storočiami bolo známe pozorovanie, že keď sa dvaja zamestnávateľia bijú o jedného zamestnanca, cena práce tohto zamestnanca má tendenciu stúpať, zatiaľ čo keď sa dvaja zamestnanci bijú o jedného zamestnávateľa, cena práce zamestnanca má tendenciu klesať.

Preprava a Vnútroštátna obchodná komisia

„Slobodný trh je decentralizovaným regulátorom nášho ekonomického systému. Slobodný trh je nielen efektívnym rozhodcom ako ten

najmúdrejší plánovací orgán, ale, čo je ešte dôležitejšie, slobodný trh udržiava ekonomickú moc široko rozptýlenú. Je tak nevyhnutnou oporou nášho demokratického systému.“

Prezident John F. Kennedy, 26. september 1962

Nová legislatíva v roku 1920, ktorej cieľom bolo chrániť konkurenciu v železničnej preprave, dala vnútroštátnej obchodnej komisii (ICC) právomoci zafixovať všetky ceny tak, aby priniesli „férovú návratnosť“ a predpísať niečo dosť nové a zjavne protispotrebiteľské: minimálne ceny. „Férová návratnosť“ bola najskôr stanovená na 5,5 %, neskôr zvýšená na 5,75 % a neskôr úplne zrušená pre svoju nepraktickosť. Namiesto toho ICC zvýšila predpísané ceny o 25 až 40 percent, čo bolo v niektorých prípadoch ešte viac, ako sa odvážili žiadať samotné železničné spoločnosti. Dôsledok tohto opatrenia nebol prekvapivý. Nákladná cestná preprava zažívala obrovský rozmach a rozvíjala sa na úkor preregulovaného železničného biznisu. ICC sa tak o niekoľko rokov neskôr umúdrila a ceny na železniciach znížila aspoň o 10 %. Nákladná cestná preprava však bola trňom v oku ICC aj naďalej.

Letecké spoločnosti a Rada pre civilné letectvo

„Nemôžeme čakať, že laissez-faire vo verejnej preprave bude fungovať. Je to život, v ktorom „pes žerie psa,“ ktorý môže tešiť víťazov, no na ktorý sa nemôžeme spoliehať pri službe verejnemu záujmu alebo požiadavkám. (...) Veríme v predstavu konkurencie. No nedovoľujeme racionálnym silám konkurencie, aby nám určil dostupný spôsob dopravy.“

Predseda Rady pre civilné letectvo Alan S. Boyd

Jedným z odvetví, ktoré neboli vystavené „bezohľadnej“ konkurencii, bola

preregulovaná a zmonopolizovaná letecká pošta. Niet divu, že súkromné firmy v tomto odvetví prinášali neuspokojivé výsledky. V roku 1934 teda prezident rozhodol, že letecká pošta prejde na armádu, čo údajne zvýši jej efektivitu. No armádni piloti nemali ani potrebné lietadlá a ani potrebné skúsenosti. To viedlo ku katastrofickým následkom - len v priebehu prvého týždňa došlo k desiatkam leteckých nešťastí, ktorého výsledkom boli životy 12 pilotov a zranenia mnohých ďalších. Armádne poskytovanie leteckej pošty malo teoreticky znížiť „nadmerné“ zisky súkromných spoločností. V skutočnosti však boli náklady armády viac ako štvornásobné ako ceny súkromných spoločností.

Argumenty za dereguláciu

Regulátori by mali byť priemyselnými lídrami, priemyselnými expertmi a mali by spravovať zložité obchodné problémy, a to všetko v obchodnom duchu. No už samotnou podstatou regulátorov je do trhu zasahovať, a keďže sú regulátori izolovaní od investorov na jednej strane a od spotrebiteľov na druhej strane, akokoľvek by boli schopní, kreatívni a pracovití, nemôžu robiť nič iné ako spraviť trh menej trhovým, menej schopným prispôbiť sa novým technológiám a iným dynamickým podmienkam dopytu a ponuky. Regulátori navyše nikdy nemôžu vedieť, ani napriek všetkým im dostupným faktom, aké by mali byť tie „správne“ politiky pre výrobu, marketing, financovanie, strojárstvo, výskum a podobne.

Ďalším problémom - a nákladom byrokracie našej regulovanej spoločnosti je časovo náročná administratívna záťaž - reporty, žiadosti, dotazníky, daňové priznania, predvolania, príkazy, nariadenia, rozhodnutia, a podobne. Táto administratívna záťaž vychádza z komplexných rozhodnutí, ktoré musia byrokrati vykonávať - byrokrati preto chcú mať vo svojich rukách čo najviac dát, aby mohli vykonávať „kvalifikované“ rozhodnutia. Samozrejme, táto byrokracia sa v priebehu času len zväčšuje a nie

zmenšuje. Zatiaľ čo FDA trvalo v roku 1958 spracovanie novej žiadosti o zaregistrovanie lieku 106 dní, o 5 rokov neskôr to už bolo 327 dní a o 10 rokov neskôr viac než 600 dní. (Poznámka, dnes, v roku 2015, trvá FDA schválenie lieku od pôvodnej žiadosti až po uvedenia na trh 7 až 19 rokov).